

| Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk & Anne Pedersen (red.): *Aggersborg i vikingetiden. Bebyggelsen og borgen*, (*Jysk arkæologisk Selskabs skrifter* 81), Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg 2014, 543 s., 450 kr.

Siden fundet af ringborgen Trelleborg ved Slagelse i 1934 og de følgende fund af nærtbeslægtede anlæg – Fyrkat ved Mariagerfjord, Aggersborg ved Limfjorden, Nonnebakken i Odense, Borgeby i Skåne og nu senest muligvis også Borgring ved Køge – har ringborgene stået centralt i udforskningen af Danmark i den sene vikingetid. Trelleborg, Fyrkat og Aggersborg er dokumenterede gennem omfattende udgravninger, men hidtil har alene udgravningerne af Trelleborg og Fyrkat været fyldestgørende publiceret, henholdsvis i 1948 af Poul Nørlund og i 1977 af Olaf Olsen, Holger Schmidt og Else Roesdahl. Det er derfor glædeligt, at Aggersborg, der allerede blev udgravet 1945-52 og med enkelte senere arkæologiske undersøgelser, nu endelig også foreligger dokumenteret i en omfattende publikation.

Udgivelsen, der er rigt illustreret, giver et omfattende indblik i udgravningernes historik og resultater, og den genstandsorienterede læser vil finde udgivelsen rig på detailinformationer. Redaktørerne Else Roesdahl og Søren Sindbæk står for hovedparten af teksten, hvortil kommer en række detailstudier, hovedsageligt i de to kapitler om genstandsfundene og de zoologiske fund, af andre bidragsydere.¹ Dele af disse bidrag er opdaterede udgaver af undersøgelser, der blev skrevet i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, hvor en publikation af Aggersborg var påtænkt. På lokaliteten, hvor Aggersborg blev anlagt, lå tidligere en stormandsgård med en brugsperiode fra omkring anden halvdel af 700-tallet og umiddelbart frem til ringborgens anlæggelse. Stormandsgården bliver behandlet i et eget kapitel af Sindbæk.

Af særlig interesse er revurderingen af ringborgenes datering (kap. 5.10 og 5.11). Ved at koble Leif Christian Nielsens tolkning af Fyrkats byggefaser med en relativ kronologi for borgenes anlæggelse, primært ud fra port-, hus- og voldkonstruktionerne, foreslår Sindbæk, at Aggersborg blev anlagt først, efterfulgt af Fyrkat, Trelleborg (første byggefase), Nonnebakken og endelig Trelleborg (sidste byggefase) og Borgeby. Træprøver fra Trelleborg, sandsynligvis fra den sidste byggefase, er dendrodateret til 980/81, mens træprøver fra Fyrkat muligvis

¹ Foruden de tre redaktører har følgende personer (i alfabetisk orden) bidrag i antologien: Andres Dobat, Bjarne H. Nielsen, Gordon Albøge, Hans Jørgen Madsen, Heid G. Resi, Helge Askvik, James Graham-Campbell, Jens Christian Moesgaard, Jørgen Steen Jensen, Kjeld Christensen, Knud Rosenlund, Lise Bender Jørgensen, Peder Gammeltoft, Per M. Christensen, Peter Jensen, Sarah Croix, Tove Hatting, Ulf Näsman og Unn Pedersen.

kan dendrodateres til 974/75. Roesdahl og Sindbæk tidsfæster følgelig nu ringborgene til 970'erne med Aggersborg i den tidlige del af årtiet. Anlæggenes brugsperiode må have været kort, men om det er 10, 20 eller 30 år, kan ikke endeligt afgøres. Roesdahl og Sindbæk finder imidlertid ikke belæg for, at ringborgene var i brug i 990'erne.

I det afsluttende kapitel adresseres det vanskelige spørgsmål om ringborgenes formål. En række forskellige tolkninger har været fremført i forsøg på at forstå de politiske og socialhistoriske udviklinger, der fandt sted i den anden halvdel af 900-tallet under Harald Blåtand og Svend Tveskæg. Roesdahl og Sindbæk finder imidlertid de fremsatte tolkninger helt eller delvist utilstrækkelige, nogle direkte forkerte, og selvom deres skepsis til dels er berettiget, så er den dog ikke lige overbevisende for alle tolkninger. Ét eksempel kan illustrere dette: Roesdahl og Sindbæk anfører, at det er en cirkelslutning at sætte ringborgene i forbindelse med Haralds mulige samling af Danmark til ét rige, da teorien om en rigssamling bygger på en fortolkning af indskriften på den store Jellingsten, der igen er baseret på ringborgene (s. 436-37). Dette er imidlertid ikke historiografisk korrekt, eftersom allerede Erik Arup i 1926, otte år inden den første ringborg blev fundet, tolkede indskriften således.² En forbindelse mellem Haralds mulige erobring, eller snarere besiddelsestagelse, af hele Danmark og ringborgene bør derfor endnu ikke afskrives helt.

Roesdahl og Sindbæk følger deres kritik op med en ny tolkning, hvor ringborgene sættes i forbindelse med en formodet reorganisering og udbygning af rigets militære ressourcer under Harald Blåtand for at modstå et aktuelt geopolitisk pres fra Norge og Det Tyske Rige i 960'erne og 970'erne. Inspirationen for den nye forklaring kommer fra studier af borgbyggeri under Alfred den Store i Wessex og Henrik Fuglefænger i Tyskland med henblik på at forhindre militære angreb fra henholdsvis vikinger og slaviske stammer. Alfreds, Henriks og Haralds borge skal have tilfælles, at de blev

bygget på kongelig foranledning til rigsforsvar mod åbenlyse, konkrete trusler. Opførelsen forudsætter massive mandskabsstyrker, der tilvejebringes ved mobilisering af den våbenføre befolkning. [...]. De opstillede pligter og tjenester er begrundet i befolkningens almene forsvarspligt, men ligner skatteopkrævning, og omfanget er betydeligt i forhold til, hvad der kendes senere i middelalderen. For samtiden må det have været uhørt. Det udtrykker dermed også en organisationsform, som kun er holdbar, når den begrundes af en alvorlig, aktuel trussel (s. 455).

² Erik Arup:, *Danmarks historie*. bd. 1, København, 1961 [1928], s. 123.

Denne bestemmelse af ringborgenes formål fortjener nærmere overvejelse, men spørgsmålet er dog, om Roesdahl og Sindbæk alligevel ikke fejlbedømmer de geopolitiske aktørers ambitioner og formåen i og omkring daneriget i anden halvdel af 900-tallet.

Den ottonske politik i 900-tallet var i overordnede træk rettet imod vest (Aachen) og syd (Rom), mens de langstrakte åbne grænseregioner imod øst nødvendiggjorde kontinuerlig militær bevågenhed.³ Aktuelle realpolitiske ambitioner for Skandinavien synes derimod at have været nærmest fraværende, og nordpolitikens primære formål var sikringen af en fredelig grænseregion uden større militære investeringer. Gunther Wolf har således også karakteriseret den ottonske nordpolitik i perioden som defensiv med et fokus på handel og mission.⁴ Det begrænsede kildemateriale tyder på, at det snarere var skiftende danerkonger, der førte en opportunistisk, og lejlighedsvis aggressiv, udenrigspolitik i forsøg på at udnytte ottonernes manglende interesser i nord.

I 963 forhandlede Folkmar (Poppo), den senere ærkebisp af Köln, med Harald Blåtand for at overtale ham til ikke at give sin støtte til et muligt oprør under ledelse af Wichmann den Yngre imod Otto den Store, der var optaget af militære gøremål i Italien.⁵ Forhandlingerne var tilsyneladende succesfulde – en sidegevinst for Folkmar var samtidig Haralds officielle omvendelse til kristendommen – selvom det ikke vides, hvad Harald fik i modydelse for ikke at støtte oprørerne, men politisk kontrol med danerigets bispesæder, der kirkeretligt hørte under ærkesædet Hamborg-Bremen, indgik sandsynligvis i forhandlingerne.⁶ I januar 968 beordrede Otto, mens han stadig var i Italien, et angreb på slaverstammen redarierne. De tyske stormænd besluttede imidlertid ikke at efterleve ordren, da en krig mod danerne stod for døren.⁷ Det var måske, som foreslået af Roesdahl og Sindbæk (s. 443), den samtidige udvidelse af Danevirke, der rygtedes blandt stormændene, men det kan også overvejes, om det alene var en opdigtet forkla-

³ For østpolitikken se især G. Althoff: „Saxony and the Elbe Slavs in the tenth century“, *The New Cambridge Medieval History* bd. 3, red. af T. Reuter, Cambridge 1999, s. 278-88.

⁴ G. Wolf: *Satura mediaevalis. Gesammelte Schriften* bd. 2, Heidelberg, 1995, s. 300, 335-36.

⁵ M.H. Gelting: „Poppo’s ordeal: courtier bishops and the success of Christianization at the turn of the first millennium“, *Viking and Medieval Scandinavia*, 6 (2010), s. 111-13.

⁶ N. Refskou: „Det retslige indhold af de ottonske diplomer til de danske bispedømmer“, *Scandia*, 52 (1986), s. 193-96.

⁷ *Die Sachengeschichte des Widukind von Korvei*, red. af H.-E. Lohmann & P. Hirsch, MGH SS rer. Germ. 60 (Hannover 1935), s. 146-48.

ring på den manglende udførelse af Ottos direkte ordre. I påsken 973 deltog gesandter fra Harald ved Ottos rigsmøde i Quedlinburg, men forhandlingerne omtales ikke nærmere i kilderne.⁸ Året efter, da Otto 2. var blevet kejser, foretog danerne et angreb ved Slesvig, men angrebet endte med et militært nederlag for danerne, og Otto lod efterfølgende en borg bygge i grænseregionen mellem de to riger.⁹ I maj 983 forsøgte danerne sig igen med et angreb på et tidspunkt, hvor Otto 2. sommeren forinden havde lidt et stort militært nederlag i Syditalien, og en tysk borg, muligvis borgen opført i 974, blev brændt ned. Hertug Bernhard, der var ansvarlig for borgen, tog affære og fik stoppet yderligere dansk aggression.¹⁰ I 988 udstedte Otto 3., i praksis hans formynder kejserinde Theophanu, et diplom, der sikrede de danske biskopper i Slesvig, Ribe, Aarhus og Odense underhold i Det Tyske Rige.¹¹ Årsagen til bispens manglende mulighed for at opholde sig i danerriget var muligvis Svend Tveskægs forsøg på at løsne det kirkepolitiske samarbejde med ærkesædet Hamborg-Bremen.

En tysk erobring af danerriget i 960'erne og 970'erne synes således ikke at have været „en mulighed, som begge parter måtte tage alvorligt“, som Roesdahl og Sindbæk ellers fremlægger det (s. 448). Det eneste tilfælde, hvor en tysk konge/kejser i 900-tallet førte en militært aggressiv udenrigspolitik over for danerne, var i 931 eller 934, hvor Henrik Fuglefænger søgte at stoppe danernes vikingeangreb på Frisland, der var en del af Lothringen, som Henrik havde underlagt sig i midten af 920'erne. Resultatet blev, at danerkongen Gnupa måtte betale tribut til Henrik og samtidig antage Kristendommen, selvom vikingeoverfaldene mod Det Tyske Rige sandsynligvis ikke stoppede med Henriks sejr.¹² Erich Hoffmann ser med rette Henriks involve-

⁸ Thietmar von Merseburg: *Chronik*, red. af W. Trillmich (*Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe*, 9), Darmstadt 1992, s. 68-69. *Die annales Quedlinburgenses*, red. af M. Giese, MGH SS rer. Germ. 72, Hannover 2004, s. 331-32. *Die Jahrbücher von Hersfeld nach ihre Ableitungen und Quellen*, red. af H. Lorenz, Leipzig, 1885, s. 103.

⁹ Thietmar, *Chronik*, red. Trillmich, s. 90-91.

¹⁰ Smst., s. 112-13.

¹¹ *Diplomatarium Danicum* bd. 1/1, red. af C. A. Christensen & H. Nielsen, København 1975, nr. 343.

¹² *Annales Corbeienses. Die Corveyer Annalen*, red. af J. Prinz (*Veröffentlichungen der historischen Kommission für Westfalen*, 10, *Abhandlungen zur Corveyer Geschichtsschreibung* 7), Münster 1982, s. 113; *Annales Augienses*, red. af G. H. Pertz, MGH SS 1, Hannover 1826, s. 69; *Sachengeschichte des Widukind*, red. Lohmann & Hirsch, s. 59, 84-85; *Die Werke Liudprands von Cremona*, red. af J. Becker, MGH SS rer. Germ. 41, Hannover 1915, s. 82, 100.

ring i danerriget som et eksempel på „offensiver Grenzschutz“ og ikke et forsøg på rigseksponering.¹³

De politiske forbindelser med Norge er vanskeligere at udrede i denne periode. Norge var ikke en samlet politisk enhed, men bestod af tre politiske centre: ét mod nord under jarlerne i Lade, ét i Vestlandet under Harald Hårfager og hans sønner og ét ved Oslofjorden under danerkongerne.¹⁴ På et ikke nærmere kendt tidspunkt, men sandsynligvis inden 974, da Jarl Håkon bistod i angrebet mod Det Tyske Rige, kom Ladejarlerne under et dansk overherredømme, hvilket kan ses som et forsøg på at inddæmme Hårfagersønnerne i Vestlandet. Det var derfor hovedsageligt fra Vestlandet, at en eventuel militær trussel, der kan begrunde ringborgene, måtte komme. De få samtidige kilder, der beretter om Norges politiske historie i 900-tallet, hovedsageligt en håndfuld skjaldedigte, peger imidlertid ikke på tilstedeværelsen af en betydelig geopolitisk trussel, der kunne føre til ringborgenes opførelse. Håkon den Gode plyndrede i danerriget med en flåde bestående af to skibe, muligvis i 940'erne eller 950'erne, mens Harald Gråfeld senere faldt ved Limfjorden, selvom henlæggelsen af denne episode til Limfjorden bygger på en diskutabel læsning af en skjaldestrofe, da *Eylimafjörðr* ikke nødvendigvis er Limfjorden, og *hals* ikke nødvendigvis et stednavn.¹⁵ Vi skal frem til Olav Tryggvason, eller måske snarere Olav den Hellige, før norske konger gjorde sig geopolitisk gældende i Skagerrak- og Kattegatregionen.

Til disse betragtninger kan tilføjes Klavs Randsborgs tanke, at ringborgene skyldes Svend Tveskæg og ikke Harald Blåtand, hvilket muligvis kan forklare skiftet fra diplomati til militær aggression i danernes udenrigspolitik over for Det Tyske Rige omkring 973.¹⁶ Roesdahl og Sindbæk går stiltiende ud fra, at Harald døde omkring år 987, men denne datering, der bygger på en oplysning hos Adam af Bremen, er sandsynligvis ikke troværdig. Adam har ikke haft tilforladelige oplysninger om dødsåret, og han giver samtidig oplysninger, der sætter Haralds død til omkring 978.¹⁷ Påskemødet i 973 er sidste gang, Harald

¹³ E. Hoffmann: „Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen dem deutschen und dem dänischen Reich für die Zeit von 934 bis 1035“, *850 Jahre St.-Petri-Dom zu Schleswig, 1134-1984*, red. af C. Radtke & W. Körber (*Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte*, 1/33), Slesvig 1984, s. 115.

¹⁴ C. Krag: „Norway at the threshold of Western Europe“, *Europe around the year 1000*, red. af P. Urbanczyk, Warszawa 2001, s. 343-350.

¹⁵ *Skaldic poetry of the Scandinavian middle ages*. bd. 1/1, red. af D. Whaley, Turnhout 2012, s. 157-62, 260-62.

¹⁶ K. Randsborg: „Kings' Jelling: Gorm and Thyra's palace – Harald's monument and grave – Svend's cathedral“, *Acta Archaeologica*, 79 (2008), s. 8-9, 14.

¹⁷ N. Lund: „Harald Bluetooth – a saint very nearly made by Adam of Bre-

nævnes i forbindelse med en datebar begivenhed, mens Svend Tveskæg første gang omtales ved begivenheder i 994, hvor han ledte et vikingetogt til England, selvom han måske også deltog i slaget ved Maldon i 991.¹⁸ Harald døde sandsynligvis på et tidspunkt mellem 973 og 994, men tidspunktet kan ikke umiddelbart bestemmes nærmere. Det må derfor overvejes, om nogle af de byggeprojekter, der ellers tillægges Harald, f.eks. ringborgene og broen over Raving Enge, der er dendrodateret til omkring 985, skal henføres til Svend.

Samlet set er Aggersborgpublikationen en fornøjelse at læse, og man kan kun håbe, at Aggersborg og ringborgene nu bliver genstand for yderligere analyse. Diskussionen om ringborgene og deres formål ender ikke med denne publikation, men den grundige behandling af fundmaterialet fra Aggersborg og den nye datering af ringborgenes anlæggelse gør publikationen uundværlig for enhver kommende beskæftigelse med borgene.

Lasse Sonne

| Anders Bøgh, Helle Henningsen & Kristian Dalsgaard (red.): *Nørre Vosborg i tid og rum*, I-II, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2014, 882 s., 599,95 kr.

Realdanias datterselskab Realdania Byg A/S købte i 2004 den vestjyske herregård Nørre Vosborg mellem Lemvig og Ringkøbing. Selskabet har ifølge sin hjemmeside til formål at „opbygge og formidle en samling af gode eksempler på byggestil og arkitektur fra forskellige tidsperioder og forskellige egne i Danmark“, og erhvervelsen skete med henblik på en gennemgribende restaurering af bygningerne, som efterfølgende er gennemført. Overtagelsen og restaureringen blev afsat for et stortilet, tværfagligt forskningsprojekt med deltagere primært fra Aarhus Universitet og lokale museer om snart sagt alle sider af Nørre Vosborgs historie, hvis resultater nu er fremlagt i et prægtigt bogværk bestående af to rigt illustrerede bind på tilsammen 882 sider i format 32 x 24 cm. Ikke alle kaffeborde vil kunne bære dets vægt (godt 5 kg).

Det ældste Vosborg (Fosburg) er kendt fra skriftlige kilder fra 1200-tallets slutning, og et voldsted ved bredden af Gammelå, som har udløb i Felsted Kog og Nissum Fjord, har af gode grunde længe været „The Scandinavians from the Vendel period to the tenth century. An ethnographic perspective“, red. af J. Jesch (*Studies in historical archaeoethnology*, 5), Woodbridge 2002, s. 312-13, 319-20.

¹⁸ *The Anglo-Saxon chronicle*, red. af M. Swanton, London 2000, s. 126-29. N. Lund, „The Danish perspective“, *The battle of Maldon AD 991*, red. af D. Scragg (Oxford, 1991), s. 132-33.